ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՀԱՆԴԷՍ

ԴՈՒՔՐ ԱԶԳԻՆ

№ 1 ՅՈՒՆՈՒԱՐ № 1

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Բժշկականութիւնը գործադրվաւմ է նաև վաղը նի ապրելի մէջ. իսկ առաջապահպանվելու ապրելու մեն ժիսայն չուսանելու ապրելը

ԵՐԵՎԱՆ

ԷՄԻՆ ՏԷՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ ՏՊԱՐԱՆ

1882

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

I Գերեզմանները քաղաքի մէջ 3
II Դեֆտերքոսի բժշկելը 10
III Հոգատարութիւն նորածին երեխի մասին. 12
IV Բարեկոյաս (Ֆոտիլեա) 17
V Նամակ խմբագրին (Մոսկվայից) 22
VI Խառն լուրեր 25
VII Յայտարարութիւններ 30
VIII Օգի բարեխառնութիւնը Երևանում Գաւնվար ամսին 1882 թ.
Իէօմիւրի ջերմաչափով 32

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՄԻ ԱՄՍԱՅ ՀԱՆԳԷՍ

(1—2 ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻՑ ԲԱՂԿԱՑԱԾ)

Հրատարակվում է Երևանում աշխատակցութիւնամբ ազ. պ. բժիշկների Արամի Իսմենիշ Յովհաննիսեան, Աւետիք Բաբայեան, Գէորգ Տէր—Գիւրգեան, Մարտիրոս Թալանթարեան, Արմենակ Շահազիզեան, Գէորգ Քոչարեան, Բազրատ Նուռատունդեան և. հեռաւոր Ծրագրով.

I Պետական կարգադրութիւններ ժողովրդի առողջութեան վերաբերութեամբ.

II Առողջապահական յոդուածներ աշխարհիկ ոճով. ժողովրդի առողջապահական պայմանները. բժշկական տեղեակներ ժողովրդի մէջ. բժշկականութիւնը ժողովրդականացած.

III Բժշկական մատենախօսութիւն.

IV Խառն լուրեր. Յայտարարութիւններ.

Տարեկան գինն է ԵՐԵՔ մանէթ կանխիկ վճարելի. Յաստագրուել կարելի է խմբագրատանը. օտար քաղաքացիք դիմում են հեռաւոր հասցեով. Ին տար Դրուան. Ին редакцію журнала „ГИГІЕНИЧЕСКІЙ ЛИСТОКЪ“.

ԽՄԲԱԳԻՐ ՊՐԱՏՈՐԱԿԸ ԵՐԵՎԱՆՅԱՆ ՓԱՂԱՔԱՅԻՆ ԲԻԹԵԿ

ԱՆԻՄՆ ՏՊԳՐԱՆՅԱՆՑ

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՄԻԱՄՍԵԱՑ ՀԱՆԴԷՍ

ՆՈՒԷՐ ԱԶԳԻՆ

№ 1 **ՅՈՒՆՈՒԱՐ** **№ 1**

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Թերթականությունը գործածվում է նաև վարի նի ազգերի մէջ. իսկ առողջապահությունն ազգատ մեն միայն լուսաւորեալ ազգերը։

ԵՐԵՒԱՆ

ԷՋՄԻԱԾԻՆ ՏԻՊ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՑԻ ՏՊԱՐԱՆ

1882

Типографія Эмина Теръ-Григоріанцъ. Въ г. Эривани
На углу Астафьевской и Бебутовской улицъ.

ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹ

ՍԱՀՄԱՆԱՅ ՀԱՆԳԷՍ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

№ 1 ՓԱՐԶԱՄԻՍ 1882

ԳԵՐԵԶՄԱՆՆԵՐԸ ՀԱԼՅԱՐԻ ՄԵՋ

Ուրբանչիւր հասարակութիւն աշխատում է հեռացնել իր քաղաքից բոլոր այն բանները, որոնք փտելով, աղտակալում են օդը դարշահոտութիւնով, որ կարող է վնասակար լինել մարդկային կենդանիներին։ Կան անկիրթ հասարակութիւններ, որոնք մի քանի դարշահոտութիւններ կամ վնասակար չեն համարում, կամ իրենց անապրբերութեան պատճառով, չեն աշխատում հեռացնել քաղաքից դարշահոտութիւնները և այդպիսի բազմաթիւ մշտական պատժվում են կանխաբար հիւանդութիւններով ու կանխիկ մահով։

Հասարակութիւնները գիտե՞ն արդեօք, թէ ի՞նչ է գերեզմանատունը։ Այո, գիտեն, բայց միևնոյն ժամանակ չը գիտեն։ Գերեզմանատունն է մի ահագին շտեմարան փտած ու փտող մարմինների, որ սարսափելի տեղ է իւրաքանչիւր մարդի համար, բայց մանաւանդ քաղաքացու համար, ոչ այն պատճառով, որ մի անգամ իւրաքանչիւրին պէտք է դընեն այդ գերեզմանատան հողի տակ, այլ այն պատճառով, որ նա ապրում է փըտող մարմինների շտեմարանի մօտ։

Հատերը կասեն թէ, մենք հեռու ենք գերեզմանատներից, բայց ես կասեմ, որ մեր հասարակութիւնները շատ մօտ են ապրում այդ գարշահոտութեան շտեմարանից։

Մտէք իւրաքանչիւր եկեղեցու բակ, նայէք ձեր չորս կողմը ու կը տեսնէք, որ բակը դարձրած է գերեզմանատուն, բայց պէտքէ լինէր պարտէզ դարաւոր ծառերի և անուշահոտ ծաղիկների, ինչպէս սրբութեան տեղ, ինչպէս հանգստութեան և աղօթքի տեղ ամենայն անցնողի համար։

Մտէք եկեղեցի և որ տեղ էլ որ դուք կայնէք, կայնած կը լինէք գերեզմանաքարի վրա, որի տակ պարկած են փտած մարմնի ոսկորները կամ դիակ, որ գեռ շարունակում է փտել։

Ո՞ւմ չի պատահել մտնել մի քանի եկեղեցի և զգալ մեռելահոտ։ Հատերիս է պատահել, այդ մենք գիտենք։

Ի՞նչ է պատճառը, որ եկեղեցիների բակերում նաև եկեղեցիների մէջ թաղում են հանգուցեալներին։

Այսց մէջ ընդունուած

է, որ իւրաքանչիւր մեծատուն կամ հարուստ մարդ իրեն փառք ու պատիւ է համարում, երբ իր սիրելին թաղել է տալիս եկեղեցու բակում կամ եկեղեցու մէջ։ Նա չէ խնայում փող, որով նա առնում է գերեզմանի տեղը, իսկ հասարակութիւնը, համարելով նրա այդ գործը բարեգործութիւն և աստուածպաշտութիւն, գովում է նրան, որովհետև նա նուիրում է եկեղեցուն մի որև է դրամար գերեզմանատեղի անունով։

Հասարակութիւնը իր գովասանքով, աստուածպաշտութեան զգացմունքով, թոյլ է տալիս մի որև է մեծատունին կշտացնել իր փառասիրութիւնը, և պատրաստում է իր քաղաքի մէջ, իր քաղաքամասում, այն եկեղեցում, որ տեղ նա ինքն ամեն օր պէտք լինի և աղօթէ. կրկնում եմ, պատրաստում է շտեմարան հոտող և փտող մարմինների։ Դագաղի վրա երկու արշին հող ածելով, կարծում են, որ նրա հոտը չի բարձրանայ եկեղեցու մէջ, այն ինչ եկեղեցում կայնած ժողովուրդը ներշնչում է դիակի գարշահոտութիւնը։ Միևնոյնը կարելի է ասել և այն դիակների համար, որ թաղած են եկեղեցու բակում։

Եկեղեցու մէջ կամ բակում դիակ թաղել. նշանակում է ապականել քաղաքի օդը և դեռևս։

Ամենասարսափելին այն է. որ եկեղեցու մէջ կամ բակում թաղում են երբեմն (որովհետև մեծատուն է կամ հարուստ է) այնպիսի հիւանդութիւնից մեռած մարդերի դիակներ, որոնք մեռել են վարակիչ հիւանդութիւններով. ո օ խօլէ-

նայ Սուրբ Սարգիս եկեղեցու քաղաքում, եկեղեցու պատի տակ, որտեղ նա եպիսկոպոս էր, որտեղ նա քարձրաստիճան մարդ էր, կարծես թե ժողովուրդը պարտաւոր է ներշնչել նրա դիակի պարշտամութիւնը, նմանապէս Նրանց թեմական դպրոցի հարիւրաւոր աշակերտները, որոնք այդ եկեղեցու քարիւմ մշտական խաղում են դասերից յետոյ մաքուր օդ ներշնչելու համար։

Հոգեւոր և քաղաքական կառաւարութիւնների ուշադրութիւնը առանձին կերպով դարձնում եմ այդ հարցի վրայ։ Արանք պարտաւոր են հոգալ ժողովրդի առողջութեան վրայ և ոչ թե հիւանդութիւններ տարածեն ժողովրդի մէջ, այդ պատճառով էլ պէտք խիստ արգելեն թաղել դիակներ քաղաքների կամ

ներից, որոնց դիակներից և սրանց նման հիւանդութիւններից կասկած չէ կայ որ այդ կերպով պահպանում են քաղաքի մէջ այդ վարակիչ և անկասկած կոլտատներ հիւանդութիւնների սերմերը։ Սարեպաշտ քրիստոնեաները դայլս են լինում ամբողջ ընտանիքով եկեղեցին աղօթելու և վարակուած չնում են տուն, որովհետև եկեղեցին կամ բազը լցրած է այդ հիւանդութիւնների սերմերով, որոնք լողում են օդի մէջ և որա հետ ներշնչում են։ Մեզ կարծիք, որ միայն հին ժամանակներում էին թաղում եկեղեցիների և սրանց բազերի մէջ, դիակներ միայն ունում են և մեր ժամանակներում և մանաւանդ գիւղերում։ Ինչպէս տարի թաղեցին Աբոմելիքեան եպիսկոպոսի դիակը Նրանց

գիւղերի եկեղեցիների բաղ-
լում և մանաւանդ եկեղե-
ցիների մէջ։

Սասարակութիւնը հր-
կէք չը սիրաք թող ոչ,
որ իրենց եկեղեցու մէջ կամ
բաղում թաղին մի որ և է
դիակ։ Այսպիսի դէպքե-
րում անտարբեր մնալն, այն
հեռաւոր չը կ'ունենայ, որ
կը տարածուեն սարսափելի
վարակիչ հիւանդութիւններ,
որոնց առաջն չի կարելի
առնել տարիներ շարունակ
և ժողովուրդը կ'ենթարկուի
մեծ դժբարեկութեան։

Կան քաղաքներ, որոնց
հանգստարանները կապած են
քաղաքին, մի քանիսը նաև
շրջապատուած են անտառով,
որտեղ մարդիք են ապ-
րում։ Այդ հանգստարան-
ները շինած են երբեմն
քաղաքի այն կողմում, որ
տեղից միտական քամի է
գալիս. երբեմն այդ զերեզ-
մանատների մօտերքում ա-
ռու կայ, որ քաղաքին է
անցնում և կասկած չը կայ
որ քաղաքացիք այդ առուի
ջուրը գործ են ածում։

Իւրաքանչիւր զերեզման-
ատան դրա պէտք է կայել
ընդարձակ դիակների մի ա-
ռանձին շտեմարանի, որ տեղ
մարմինները շատ կամաց
փտում և լուծվում են։

Դիակների լուծուած չը-
բին և օդաձև մասերը, ա-
ռանց վարակիչ և կորստարեր
ազդեցութիւն ունենալու կամ
կաղմուածքի վրա, ծծվում
մնում են զերեզմանատան
գետնի մէջ և ապականում
հողը։ Գետնաջուրը, որ ա-
մեն տեղ կայ որոշ քանա-
կութեամբ, կայ նմանապէս
և զերեզմանատան հողում։
Այդ գետնաջուրն հաղոր-
դակցութիւն ունի բոլոր
մօտակայ ջրերի հետ։ Ի-
րենանոյ Կոլեռ զերեզման-
ատունը, քաղաքին կապած է
և գտնվում է քաղաքից

բարձր։ Այդ գերեզմանատան վրով անցնում է Սեւանայ ծովի և միւս կողմերի մաքուր օդը և դասլիս է Երևան։ Այդ որ, այդ օդն անցնելով գերեզմանատան վրով, բերում է դէպի քաղաք այդ գերեզմանատան օդը, որ մենք քաղաքում ապրելով, ակամայ ներշնչում ենք։ Մամուռի ջուրն անցում է Կողեռ գերեզմանատան մոտով, իսկ քաղաքում գործ են ածում իբրև մաքուր ջուր։ Ես գիտեմ մէկ աղբիւր այդ գերեզմանատան մոտ Զանդուի տիրին, որի ջուրը նոսև անասունները չեն խմում, բայց պէտք է ասեմ, որ այդ աղբիւրն բաւականին հեռու է գերեզմանատանից, այնուամենայնիւ գերեզմանատան նիւթերը կարողանում են անցնել գետնաջրի միջոցով և խառնուել այդ աղբիւրի ջրի հետ, հետևաբար այդ նիւթերը գետնաջրի հետ պէտք է խառնուեն և մեր քաղաքի գետնաջրի հետ և ապականեն այն օդը, որ մենք ներշնչում ենք։ Ուրեմն քամին և գետնաջուրը բերում են դէպի մեր քաղաքը Կողեռ գերեզմանատան ապականիչ և վարակիչ նիւթերը։ Ասածիցս հասկանալի է, որ այդ գերեզմանատունը մեծ վնասներ է բերում ժողովրդի առողջութեանը և պէտք է փակուի, այսինքն այլևս թոյլ չը տան Կողեռում հանգուցեալներ թաղել։ Հասերը կ'ասեն, եթէ այդ գերեզմանատունը փակենք, ապա ո՞ր տեղ թաղենք մեր հանգուցեալներին։

Երևանայ համար ամենալաւ և յարմար գերեզմանատան տեղն այն դաշտն է, որ գտնվում է Աղեսխուշի Ճանապարհից ձախ կողմ (եթէ քաղաքից դուրս գնաք)։

Հարմարութիւնը կայանում է նրանում, որ այդ դաշտը բնակութեան տեղից բաւականին հեռու է, քաղաքի տափից ցած է, իսկ մի լեռնաշղթայ բաժանում է այդ դաշտի օդը քաղաքի օդից, և քամին այդ դաշտի օդը չէ կարող բերել դէպի քաղաք։ Հասերը կ'ասեն, թէ այն ժամանակ մեր գերեզմանոցներն հեռու կը լինեն քաղաքից։ Այդ ուղիղ է, բայց այդպէս էլ պէտք լինի, որովհետև այն՝ ինչ ապականում է օդը և ջուրը պէտք հեռու լինի մարդկային բնակութեան տեղից։ Ղորգայ գերեզմանատան տեղն շատ վատ է ընտրած, որովհետև գտնվում է Գեստառին շատ մօտ և փոքր ինչ բարձր տեղում։ Կասկած չը կայ, որ այդ գերեզմանատան նիւթերն ապականում են Գեստառի ջուրը, որ քաղաքացիք գործածում են ինչպէս մաքուր ջուր։ Այդ գերեզմանատունը պէտք տեղափոխէին դէպի Ղորգայ հիւսիս արևելեան կողմերը։

Սարսափելի են Երևանցւոց համար թուրքաց գերեզմանատները, որովհետև դրանք ուելի մօտ են բնակութեան տեղերին (շիլաչիների մահլին համարեայ կպած են) և մանաւանդ վտանգաւոր է նրանց թաղելու ձևը։ Թուրքերը հող չեն ածում դիակի վրայ, այլ գերեզմանը ծածկում են փայտերով, կամ սալ քարերով, ածելով այդ քարերի կամ փայտերի վրայ՝ որշին հող և թողնելով արձակ տեղ դիակի շորս կողմը, որպէս զի հանգուցեալը կարողանայ նստել երբ խօսելու լինի Գաբրիէլ հրեշտակապետի հետ։ Ի

հարկէ թուրքաց գերեզմանատունը պէտք է տարածի իր չորս կողմը ամենատարածափել դարշահոտութիւն և դառնայ աղբիւր ամենայն կէրպ հիւանդութիւնների։

Այս հարցերի վրա խոսողս, մի քանիսն ինձ ասել են. պ. բժիշկ, այդքան մանր մունր հարցերի յեռեվից ընկնելն լաւ չէ, բայց այդ պարոնները մոռանում են, որ ամենայն մեծ բան կայացած է մանր բաներից կամ մասերից։ Այդ մեծ բանը կարդի բերելն կարելի է միայն այն ժամանակ, երբ կարդի բերենք այդ մեծ բանի մասերը մի առ մի, այն ժամանակ բանը ամբողջապէս կարդի ընկած կը լինի։

Գերեզմանատան հարցն ամենակարևոր հարցերից մէկն է մեր մարմինն առողջ պահպանելու համար, այդ պատճառով առողջարկում եմ իւրաքանչիւր հասարակութեանը քննելու և հարկաւոր կարգադրութիւնը անելու, եթէ ցանկանում են իրենց առողջութիւնը պահպանել։

Լ. Տ.

ԴԻՖՏԵՐԻՏԻ ԲԺՇԿԵԼԸ.

(Вѣстникъ краснаго креста 1881 թ. № 21).

Պիֆտերիտով հիւանդին, հարկաւոր է պահել մի առանձին, ընդարձակ և լոյս սենեակում և պէտք չերկբայել, որ հիւանդի հոտաբ առաջին գեղը մաքուր ու զով օդն է, հակառակ դէպքում բիի բորբոքումը այնչափ կըտասկանայ, որ մի ժամուայ մէջ կարող է խեղդել երեխային։ Բուկը ցաւելուս չը պէտք տալ բան խմել, այլ հարկաւորէ տալ ոչ շատ սառը, բայց մաքուր ջուր, հոփացրած թէյ կամ թթուաշ խմելիք-կիտրոնով (լիմոնով) և շաքարով։ Զրա-

լի կերակուր պէտք տալ — կաթ, հորթի կամ հաւի մսաջուր, թերխաշ ձու։ Ուտելու ժամանակ կորելի է տալ ջրախառն գինի։ Թէ ուտելուց առաջ և թէ ուտելուց յետոյ սնոպատաճառ պէտք ողողել բոլոր բերանը։ Կերակուրը ուտելուց յետոյ մի փոքր միջոց անցած՝ հիւանդը կարոյէ դեղ ընդունել։

Դիֆտերիտի պատաքին բժշկութիւնը պէտք սիսկ բոլոր բերանի պատերը կորմրում և ուռչումն, և սպիտակ բշտիկներ դէռ չեն երևում, պէտք բոլորը ողողել բերանալեան ազի կամ բենզոյնա թթուուտի նատրոնի ջրով։ Թէ մէկից և թէ միւսից մի թէյի գոտալ մի բաժակ ջրին խառնուելով։ Եթէ հիւանդ երեխան չի կարողանում բոլորն ողողել, հարկաւորէ վերևում նշանակուած խառնուրդը փոքրիկ վրձինով քսել նրա բոլորին։ Բացի այդ իւրաքանչիւր երկու ժամից, յետոյ հիւանդ երեխան պէտք ընդունի նշանակուած խառնուրդը մէկ թէյի գդալ, իսկ հասակ առած մարդը սեղանի գդալ։

Ցաւի սկզբում ամենալաւ դեղերից մէկնէ այսպէս ասուած տաք փաթէթը (կամպրէս էշոֆան, սոդրէվարուշի կամպրէս) որոնք շինվում են այսպէս։ վեր առ դրեր։ Թղթի կէս թերթի մեծութեամբ մի ցնցոտի, ծալիր չորս կամ հինգ անգամ, նայելով մրի մեծութեանը, թրջի տաք ջրի մէջ, քամիր ու դիր հիւանդի վզի վրա։ — յետոյ ծածկիր դրան ցնցոտիից մեծ կտոր մամաշտրով (կլէօնկոյ) կամ իւղով թրջած և չորացրած թղթի կտորով։ Մամաշտրի վերևից դիր ֆլանելի կամ մի որ և իցէ բրդէ շորի կտոր, որն էլ իր կարդին պէտք աւելի մեծ լինի մամաշտրից, կամ թէ չէ հինց փաթաթիր վիզը բրդէ թուշինոսկով կամ ինկով։ Պահելով տաք փաթէթը վզի վրա երեք ժամուայ չափ, նորից թրջիր քամիր նրան, արա այնպէս, ինչպէս ասուած է վերում։

Երբ կոկորդի պատերը ծածկվում են սպիտակ բշտիկներով և այնպէս սաստիկ ուռչում են, որ հիւանդին խեղդուել են սպառնում, պէտք վիզը երկու կողմերից պատել սառցով լի շշերով կամ գործ դնել ամենասաստը փաթէթներ, բոլորին բերանալեան ազի խարնուրդ քսել աւելի յաճախ և առատ կրկնելով։

Բշտիկներով ծածկուած տեղերը քսելու համար ամենից լաւն է մէկ և կէս քլորական երկաթի խառնուրդ դործ դնելով (մի կամ երկու կաթ մի բաժակ ջրում)։ Բերանի պատերից բշտիկները ոչնչացնելու համար պէտք է գործ դնել կրաջուր կամ սոդի խառնուրդ։ Եթէ բշտիկները քիթում են յայտնվում փոքրիկ հողմով (ապրինցով կա) պէտք է քիթն էլ լուանալ նոյն խառնուրդներով, որոնք գործ են ածվում բերանը ողողելու համար։

Ներքին միջոցներով բժշկությունը սկսում է հենց առաջին նշանները երևալու։ Բողոքում բշխիկների այտուցելու ժամանակ տալիս են հիանդին ընդունելու, վերևը նշանակուած բերբերինան աղի կամ բենզոյնա նատրիումի խառնուրդը հիանալի ուժը գրգռելու և ամրացնելու համար, պետք է գործածել բենզոյնա-ժելի երկու անգամ։ Բոլորը (երեխաներին 2—3 կաթ, իսկ հասակաւորներին 5—10 խրատանչիւր ժամից յետոյ)։

Վերջացնելով ներկայումս Դուսաստանի նահանգներում այս տարափոխիկ հիւանդութեան մեր նկարագիրը անհրաժեշտ ենք համարում յաւելել մերել խերսոնի հոտարակական առողջութեան մասնաժողովի հոտատած հետևեալ ուղղադիր կանոնները. դիֆտերիտից մեռնողներին (չարադուշակ դոպոշ) XIII հ. 917 յոդուածի հիման վրա, անպատճառ պէտք մի օրուայ միջոցում թաղել դիֆտերիտի սասակիկ վարակիչ լինելու պատճառաւ։ Այս դեպքում պարտականն ա. չը փոխել ննջեցեալների շորերը. բ. դիակները չը լողացնել, գ. նկեղեցի չը տանել, դ. բաղի հողից ու մոլից ոչոքի թոյլ չը տալ վերջին հաղորդարանը, և թաղել ծածկուած դագաղներով, ե. ջանապարհ չը գցել դեպի գերեզմանատուն և է. հոգեկորոյթ (քիլիխ)ը բաց ընդհանրապէս արգելել ժողովրդին, որ մարդիք չը ժողովին միասին և չը թողնել երեխանները դիֆտերիտով մեռածի տեսնելու (Պրաւիտելստվենի վեստնիկ, № 161)։

ՏԻՐԻ ՆՈՒՆԻՑ ՄԵԼՍԱՆ

ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐԱԾԻՆ ԵՐՆԽԻ ՄԱՍԻՆ

Երեխէն մօր արգանդում լինելու ժամանակ չունի շնչառութիւն ու չէ ընդունում կերակուր. նա մեծանում ու զօրանում է սնանելով իր մորից նիւթ ստանալով։ Դրը չունի ներգործութիւն նրա մարմնի վրայ, որովհետև նա շրջապատուած է ջրային հիւթով։ Ծնուելուց ու մորից բաժանուելուց յետոյ, իսկոյն պէտք է օդի հարկաւորութիւնը, շունչ է քաշում. շնչառութեան հարկաւորութիւնը պէտք է նա այն պատճառաւ, որ նա ծնուելուց յետոյ էլ չէ սնանում մորից մնացեալ և այդ ժամանակից նրա մէջ սկսում է մի նոր կեանք, նա սկսում է իր շնչառութիւնով ունենալ նոր, սեպհական յատկութիւն տրտաքին բնութեան հետ։ Օդի ջերմութիւնը շատ պակաս է լինում նրա մարմնի ջերմութիւնից ու փոփոխական, լոյսը

Ներգործում է նրա ոչ քերի վրայ, մարդից էլ չէ սառնում նիւթ ու շուտ զգում է ուտելու հարկաւորութիւն։ Նրա մարմինը և արիւնը սառնում են նոր ոճով։ Այդ նոր ու անսովոր փոխնական կեանքը անհասասա հանգամանքների մէջ լինելով, կարող է հիւանդութիւնը ստեղծել ու երբեմն խանգարել մարմնի գործարանները, մանաւանդ երբ օդը մաքուր չէ, երբ երեխէն զեշ դոլորշիներով է պատած։ Այդ, ինչպէս և ուրիշ պատճառներ, նմանապէս և լոյսի ներգործութիւնը, կարող են առաջացնել ոչ քի ցաւ, խանգարել մարսողութիւնը ու պատճառ դառնալ զանազան հիւանդութիւնների։

Զանազանութիւնների տեղի չունայ։ Համար, հարկաւոր է հոգալ սենեակի օդի ու տաքութեան մասին, որի մէջ պէտք է ծնայ երեխան ծընունդից յետոյ, նմանապէս նրա անկողնի, հագուստի, ուտելու և ուրիշ զանազան բաների վրա։

Երեխէն ծնունդից յետոյ, երբ դեռ պորտը չէ կտրած, գնում են նր ոտերի մէջ փորով նրա կողմը ուղղած, բայց այնպէս, որ պորտը ճզած չլինի ու գլուխը դրած լինի մի ոսի վրա, որպէս զի մոր արդանդից եկող ջուրն ու արիւնը չքմանեն երեխի քերանը ու քիթը։ բացի պորտից այսպիսի դրութիւնը թէ-թեւացնում է ջրի կամ խորխի վեր գալուն, որով երբեմն լցուած է լինում երեխի բերանը։

Ծնունդից յետոյ երեխէն խիստ բարձր ձայն է հանում, սկսում է խորը շունչ առնել, մի քանի րոպէից յետոյ պորտի արիւնը դադարում է, արեան շրջանը ու շնչառութիւնը շուտով դառնում է հաւասար ու զօրեղ, միայն այդպիսի յաջողակ ժամանակ կարելի է կտրել պորտը։ իսկ եթէ երեխէն ծնած է ուշացած, կամ թէ ձայն չէ հանում, շունչ չէ առնում, պէտք է առաջ կեանքի բերել նրան ու յետոյ կտրել պորտը։ Պորտը կտրել, կապել չի կարելի 5 կամ 10 րոպէից առաջ և ամենից լաւ կը լինի, որ սպասեն մինչև ի պորտի գարկը չընդդատի։ Սովորաբար քանում են պորտը երեխի փորից երեք կամ չորս մատանաչափ հեռու, բայց բամբակի զայրանով կապում են, ու երբ տեսնում են, որ արիւնը էլ չէ շարժվում, այդ կապից մի մատանաչափ հեռու կապում են, պորտի այն մասը, որ ընկնելքի կողմն է ընկնում։ Եթէ այս խորհուրդս ճիշտ կատարեն մորից և երեխից երբէք արիւնհոսութիւն չի պատահիլ։

Մեր մէջ սովորութիւն է երեխի վրա ծնունդից անմիջապէս յետոյ աղ անել և այդ դրութեան մէջ թողնել նրան մի քանի ժամ։ այդ սովորութիւնը ոչ միայն օգտակար չէ, այլ

և շատ ու շատ վնասակար է։ Սովորաբար կարծում են, որ աղն ազդելում է կաշվի հիւանդութիւնները առաջանալու, մանաւանդ խոցերոց այդ կարծիքը սիալ է. մենք տեսնում ենք, որ այդ սովորութիւնը միայն ասնջանք, նեղութիւն, նաև հիւանդութիւն է առաջացնում երեխի համար, որին բնութիւնը ստիպել է մեր ազգանդումը այնքան քիչ ուշութիւնով, որ նրա վրա նաև ծնուելուց յետոյ օրն ունի մեծ նեղդործութիւն. ո՞ւր մնաց այնպէս զօրեղ բանն, ինչպէս, աղն է։ Ամենից լաւն ու օգտաւէտն է, երեխէն ծընվելուց յետոյ խոյոյն լոլացնել ու փաթաթել տաք շորերի մէջ։ Լոլացնում են իատակ, տաք ջրում (25 աստիճանիւր.) ու լուանալիս փափուկ սպունգով (տամով) զգուշութեամբ ու հանդարտ սրբում են մարմնի վրից ծրագրի նման նիւթը։ Պէտք է զգուշանալ քերելուց, որովհետև այդ պիտով կարող է կաշին կարմրել ու երբեմն էլ խոցատուիլ ու ձեռ չլցալ ու շրջիլ պորտի վրա գրած կապը, որ բացուելիս կարող է նորոգել արեան հոսումը։ Լոլացնելուց յետոյ, պորտի կապը երկք կամ չորս մատնաչափ լայն կտաւով պնդացնում են փորի ձախ կողմը ու յետոյ հաղցրնում պատրաստած շորերը։

Նորածին երեխի համար յարմար են կաւէ շապիկ, լրդէ շորեր ու բամբակէ ծածկոց, որի մէջ պէտք է երեխին այնպէս փաթաթած, որ գլուխը հազիւ ծածկած լինի։ Աւելորդակ հոյոց բարուրելու կերպին, մանաւանդ անմիջապէս երեխի ծնուելուց յետոյ, չէ կարելի հաւանութիւն տալ, որովհետև երեխին շատ պինդ են փաթաթում. նրա ձեռները, փոխանակ արձակ թողնելու, այնպէս են կապում, որ չէ կարող շարժել, նմանապէս վատ է այն սովորութիւնը, որ երեխին, խոյոյն ծնուելուց յետոյ, կապում են օրորոցում և շատ շատ օրօրում, որովհետև այդ շշմացնում է երեխին և այնպէս սովորութիւն է գառնում նրա համար, որ առանց օրօրելու չէ կարողանում քնել. նաև սրիշ վնասակար հեռանքներ կարողեն առաջանալ երեխի ձեռները, ոտները և բոլոր մարմինը պինդ կապելու սովորութիւնից. որովհետև չկարողանալով ազատ շարժել երակների մէջ, հետաքրքրում է դրդռուում, լրցվում է ուղեղի երակների մէջ ու պատճառ է գառնում թմրութեան, քնի անհանգստութեան, շատ շատ դարթելու ու գանգատ հիւանդութիւնների։ Պինդ բարուրելը համարեայ թէ արդելում է շնչառութիւնը, չէ թողնում որ անդամները ազատ մեծանան ու զօրանան, նեղութիւն է տալիս մարմնի բոլոր գործարաններ-

լին՝ ատամոքին, լնապդին, թոքին, պոլին։ Փորը հուլի տալուց երեխէն փոխում է կաթը, կերածը չէ կարողանում մարսել, ապէքների տեսակ տեսակ հիւանդութիւններ է առաջանում։

Թէպէտ և մեր պարտուքի կապանները թոյլ կապելով կարելի է ազատել երեխին այդ վնասներից, բայց աւելի հեշտ ու յարմար կը համարուի եւրոպացոց կերպ պարտուքով, որովհետև նրանով կարելի է աւելի թէթև կապել ու արձակել և շուտ փոխել շորերը առանց նեղութիւն տալու երեխին։ Եւրոպացիք ատաջ հագցնում են կաւելից կամ բամբակից կարած շապիկ. այդ շապիկը պէտք է լինի օդի տաքութիւն համեմատ բարակ կամ հաստ ու կապուի քամակից, յետոյ լայն, երկու տակ, երեխայի մեծութեամբ կտաւով փաթաթում են մարմինը թեւերի տակից սկսած թոշնելով ձեռները արձակ. սրա վրայ փաթաթում են մի ուրիշ երկար ու լայնութիւնով չորս մատնաչափ կոտու, բայց միշտ թոյլ որ հարկաւոր ժամանակ հեշտ քանդուի ու կապուի։ Աւելի շուտ արձակելու համար կարելի է երեք տատանձին կապ շինել, մէկը կուրծքի, միւսը փորի, իսկ երրորդը, ծնկերի վրա։ Յետոյ ծածկոցով փաթաթում են երեխին, սկսած ուսերից, իսկ պլուխը ծածկում են բարակ կտաւով, բայց մազը դուրս պրծուց յետոյ գրլուխը թողնում են բաց, որ միշտ հով լինի, որովհետև տաք պահելը կարող է հիւանդութիւն առաջացնել։

Երեխին պարտուքելուց յետոյ պահում են նրան մեր անկողնումը կամ բաւական խոր օրօրոցում, որ շարժելիս չընկարոցանայ։ Մեր ընկնելը ի հարկէ երեխի տեղը պէտք է միշտ կակուղ ու տաք լինի, որ կարողանայ աւելի հանգիստ քնել։

Երբեմն երեխէն ծնվում է ուշաթափ եղած ու սեղմած, դորանից մեռնում է եթէ երկար է տևում նրա ծնուելը, գլուխը շատ ժամանակ ծնողական ճանապարհին մնում է, ու այդ, պատճառում շատ արիւն է հոսում դէպի գլուխը, եթէ ծնուելուն օգնելիս անտեղեակ ոյժ են բանացրած, երեխէն թոյլ է և ունի սակաւ արիւն։ Ուշաթափ երեխի մարմնի, երեսի ու շրթունքների գոյնն կապտացած է լինում, մարմնի կոկորդ տեղերն թոյլ են, ձեռները ու ոտները հեշտութիւնով են ծալվում, կարծես թէ կախ ընկած լինէին, թէպէտ և բոլոր մարմինը շուտ չէ կորցնում իր տաքութիւնը. պօրսի զարկի բաբախումը թոյլ և հապճ. զրաչի են լինում, կաշին դեղնագոյն է, շրթունքները կախ ընկած։ Այդպիսի պլուս

թեան մէջ ծնելիս երեխէն երբեմն փոքր ի շատ է շարժվում է ու ձայն է հանում, բայց շուտով նրա ուշը գնում է բաւականին ժամանակ մնում է ուշաթափ և շատ անգամ մեռած են համարում նրան։ Աւ հասարակ հիշատ է ուշի բերել գօրեղ կապուած, շատ արիւն ունեցող երեխին, քան թէ թոյլ նուազ ծնուածին։ Մանկաբարձի (ատամէր), սուրբ պարտաւորութիւնն է ամեն կերպիւ աշխատել ուշքի, կեանքի բերել երեխին մանաւանդ եթէ զգալի է, փոքր ինչ արտի բարախիւնը, որը պէտք է փարձած ոչ թէ միայն ձեռով, այլ և սրտի կողմը դրած ականջով։ Ուշի բերելու կերպը մեր ժողովրդի մէջ շատ անգամ այնքան անյարմար է լինում, որ աւելի շուտ կարող են այդ հնարները սպանել երեխին, քան թէ կենդանացնել նրան, վասնզոյ հարկաւոր է իմանալ ուզիզ հնարները ուշաթափ երեխին կեանքի բերելու համար։

Այս ամենը անելուց յետոյ երեխին դնում են բարձի վրայ մնասով խնամակում լոթը, որ երբեմն հաւաքուած է լինում բերանումը ու փչում են, փոքր միջոց տալով, երեխի վրա, բերանով փչում են սառը ջուր կուրծքի վրա, իսկում են ձեռով նստատեղին, գրանից յետոյ երեխէն երբեմն մի քանի անգամ խորը շունչ քաշելով ձայն է հանում կամ թէ հանգարտ ու կարգաւ, շունչը հետզհետէ պակասում է ու յետոյ բոլորովին վերջանում է։

Շնչառութիւնը գադարելիս շատ անգամ երեխին կեանքի են բերում տաք շոր քսելով մարմնին, սառը ջուր փչելով կուրծքին երեխի, շարժելով ու տաք վանդի մէջ դնելով։

Եթէ այդ ամենը չէ օգնում, մարմնին քսում են կոտրած տոխ, երեխին դնում են տաք ջրում ու հանելիս խիստ կոխում են սառը ջուրը, ձեռով խփում են նստատեղին ու խարդաղներ են կազնում սրտի գրալի տակը։

Վերևն ասացինք, որ երեխէն իր մոր որովայնումը շրջապատած է ջրային հիւթով ու շունչ չէ առնում։ Ծնուելուց յետոյ նրա գլխաւոր հարկաւորութիւնը շնչառութիւնն է, որովհետև դրանով միայն կարող է տարածուել օդը նրա թոքերում, դրանով միայն կարող են թոքերը չափաւոր լայնանալ։ Եթէ շնչառութիւնը չի լինում բաւականին խոր, թոքերի մեկ մասը կարող է մնալ այն դրութեան մէջ, ուր եղել է ծնուելուց առաջ։ Յետոյ դժուար, նա և անկարելի է նրա լայնանալն և այդ կարող է լինել պատճառ այնպիսի հիւանդութիւնների, որոց բժշկելուն հնար չկայ։ Ուրեմն պէտք է զգոյշ լինել և նկատել, թէ արդեօք լայնանում է

կարգ. ը բաւական ու շանցն ապա է լինում. Այդ դարմանին կարելի է հանել ծնողական սենեակում օդը մաքուր պահելով։ Սենեակը չը պետք է լինի ոչ գաղտ. աչ շատ ապր։ Սենեակն ապր պահելով. հնացած թողը, կեղտոտ շորերը ու շուտ շուտ նոր բերելով օդը. մենք կը հեռացնենք երեխայից շատ տիս անգամ թիւներ բացի դրանից ոչինչ ազնաւ չէ ապակուում սենեակի օդն, ուր գտնվում են մեծերը և երեխան. ինչ քան շատ մարդկերանց ներկայ թիւնը, որ մեր հասարակ մարդկանի մէջ սովորական թիւն է։

Երբ օդը, մաքուր չէ, շատ անգամ ներսակոր թունաւոր թիւն ունի նուազ աչքերի վրա, աչքերը կարմրում, ուռչում, մարդկանում են ու երբեմն դրանից երեխեն կուրանում է։ Այդ հիւանդութիւնն գրանցը լինում է ապականած օդը, թողած սենեակը, խոնաւ բնակարանը, կեղտոտ տեղով աչքերի անդրը. լուանալն և սրբելը սրանց համար հանգամանքներ. այդպիսի տեղ անգամ թիւնը կարելի է հեռացնել միայն մաքուր պահելով աչքերը. պետք է ջրով գրուշ թիւնով խառնել կեղտից. չը քսել պինդ ոչ մատները, ոչ տանը, զգաստ չը բաց անել աչքերը, երբ ձգտաստուած են, այլ սիրեն դոլ ջրով կակղացնել կպած թերթիկները. առհասարակ հարկաւոր է ամեն լուանալ աչքերը ու չդիպցնել. որ ժահրը մեզ թերթիկների տակը։

Կրեխեն ծնուելուց առաջ եղել է հաւասար ապր եղանակում. իսկ ծնուելուց յետոյ նա մնում է փոփոխական եղանակի մէջ. ուրեմն պետք է աշխատել. որ այդ փոփոխութիւնը չունենայ նրա վրա զգալի նեղութիւն։ Սենեակը, ուր պահում են երեխին, պետք է գեղեցիկ ու ցերեկ ունենայ 17 կամ 18 աստիճան տաքութիւն, քանի չը պետք է լինի նրա մէջ. օրը եղանակին ծանրաձգում հարկաւոր է երեխին դուրս տանել միւս ապր սենեակը ու յետ բերել. երբ սենեակը կրկին տաքացել է։

Բժշկապետ Աբրամ Ինոնցի Յովհաննիսեան

ԲՈՐԱԿԱՅԻՆ (ՑՏԻԳԻՆ)։

(Вѣстникъ краснаго креста 1881 г. № 25).

Ժամանակակից բժշկականութիւնն նպատակն է, ոչ միայն հիւանդութիւնն առաջն առնել, այլ և որքան կարելի է նրանց շուտով հեռացնել ցաւերի է. որ երբեմն ամեն

նա անհնար հիւանդութիւնն ամբողջ շաբաթներով մարդկանց յետ է գցում բան ու գործից այն ինչ նա կարող էր մի քանի օրում առողջանալ, եթէ իւր ժամանակին գործ ածէին հարկաւոր միջոցները։ Սրանից յետոյ հիւանդը մեծ մասամբ զանազան մի օր պարիւում է անկողնում, հետևեալ օրը դուրս չի գալիս սենեակից, բայց եթէ անհարութեամբ վիրաբերվինք, այդ հիւանդութիւնը կարող է ամբողջ ամիսներ քաշել, ուստեղծ առողջութեան քայքայման վրա կաւելանան նոր ու վատ հետևանքներ։ Նախազգուշութեան առանձին միջոցներ, մանաւանդ անհրաժեշտ են մարդին մահ սպառնացող հիւանդութիւնների ժամանակ։

Ամենամանրաւոր ու կարարարեր հիւանդութիւններից մէկնէլ բարակացաւն է։ Նա ամեն տարի երկրագնդիս բոլոր մասերում մահացնում է մարդկանց այնպիսի մի մեծ քանակութիւն, որ իր, թէ՝ զանազան, բայց անընդհատ տեսակներով, դերազանցում է մարդկային տեսի բոլոր միւս պատիժներից, ժանտախտից, խոլերայից, սովից, պատերազմից և այլն, նկատելով, որ նա պատահում է ամենատարածեալ հիւանդութիւնների։

Բարակացաւի վիրաբերութեամբ հասարակապէս յայտնի է, որ նա մեծ մասամբ ժառանգական է և աւելի յաճախ հօրից է անցնում որդուն և թոռներին, քան թէ մօրից։ Այս հիւանդութիւնը չէ յայտնվում մի տարիքին տուր, աչքի ընկնող նշաններով մարմնի վրա, երբեմն դա արտայայտվում է թոյլ մարմնակազմութիւնից, թառամած միրանների, նեղ կրծքից, տաքսի գիւրազգացութիւնից։ Բայց բարակացաւի աճելու հետ տարբեր նշանները հետևեալ երևոյթներն են. հիւանդը շնչում է հաղիւ և ուչ խոր (երեսահանց), ստանջվում է շնչարգելութեամբ ամենաանշան շարժմունքների ժամանակ, դրանցից չի հեռանում հազը, որի հետ շատ անգամ վառում է արիւն թքելը։ Հիւանդն օր օրի վատնիանում է, որին զլիաւորապէս նպաստում է և որովայնային ծուխերը և մշտական ուշադրն թացուցիչը և քրտինքն ու վերջապէս բարակացաւի անբաժան ուղեկից տարբերութիւնը, որ շատ անգամ այնպիսի տատանութեամբ է երևում, որ կարելի է տեսնել կարգն դատարկել։

Որովհետև բարակացաւն է թոքերի բորբոքաւած, արեան թթուանալու արգելող դրութիւնը։ Ուրեմն հեշտ է հասկանալ այդ հիւանդութեան էութիւնը։ Թոքերի բորբոքման ժամանակ նա ազում է նրանց շնչառութեան մակերեսոյթը, թոքարշավիկների պատերով նեղշնչուող օդն ընդ-

դիմութեան է հանգիպում։ Այս պատճառով թոքերի մէջ օդափոխութիւնը թերի է կատարվում և պատճառ է դառնում որ միջին գարիւրակական արեան, այլ և ամբողջ արեան ընդհանուր քանակի թիւնը։ Արան հոսելու մարմինը նիհարանում է։ Նաև այն ժամանակ, երբ բոլորովին բաւական կերպով ընդունած կերակուրը մարսվում է ստամոքսի ապիքների մէջ։ Այսպէս կերակուրը մնում է անօգուտ։ Թոքերում դրաւեան հետևանքում է թոքաժին ասոյթի փակվը, որի պատճառով օրիւնը ապականվում է, իսկ արեան վերաբերութիւնը պատճառում է ջերմ։

Բարակացուի պատճառ կարող է լինել օգը, որ յանկարծակի փոփոխութիւններով, ուր՝ կարող են մեր մարմնից արտագրել առաջ թիւն և ջուր։ Ով որ արտաքսուած չէ բարակացուի, նա միանգամայն կարող է ստանալ շնչափող գաւեր, բայց արտաքսութիւն ունեցող մարդը շատ հեշտ կարող է բարակացու ստանալ։ Բարակացուին արտաքսուած կազմուածքն առաջ է գալիս այն երկարատև խանութիւնից։ Փոփոխութիւնն ապացուցց. որ այն երկրները, որտեղ յաճախ բարակացու է պատահում։ Նրանց օդը շատ խանու է, իսկ չոր երկրներում այդ ցաւը սակաւ է պատահում։

Գեանի նամութիւնը, որից և կախուած է օդի խոնաւութիւնը միշտ և ամեն տեղ։ Ծառայել է ինչպէս թոքախոսութեան դիմաւոր պատճառ տեղացիների համար, թէև այդպիսի տեղերը կարելի է անվտանգ դարձնել (թոքախտաւ թեան վերաբերու թեամբ) շարացնելու միջոցով (դրենաժ)։

Բարակացուի զարգացման համար ոչ պակաս բարենպաստ պայմաններ են ներկայացնում փառոց նիւթերը, որոնք ծծելու և արեան մէջ թափանցելու պատճառով ոչ թէ միայն կարող են թոքերի բոլորումն առաջ բերել, այլև թիւնաւորել ամբողջ մարմնը։ Այսպիսի նիւթերին պատկանում են ամեն տեսակ ճենապակու նիւթերի զազերը, գիրիէրիսով հիւանդից բաժանուած մանրէները շնչափողի ու կոկորդի փտոզական բորբոքման և բարակացուով վերջն տարածանի հիւանդացած թոքերի մանրէները և այլն։ Օդի հետ խառնուած, փոշիացած նիւթերը նոյնպէս օգնում են թոքի բորբոքմանը։ Ուրիշ է, որ առաջ, ամեն մարմինը կարող է յոգնել փոշու։ Ներշնչումից առաջացած ծանր հիւանդութիւններին, բայց միայն այն ժամանակ, երբ որ պատճառը բարդվին հեռացած է։ Հակառակ դէպքում հիւանդութիւնը անդադար կը տարածուի ու կը յառաջացնի բարակացու։ Հասկանալի է հարկաւոր է ասել, թէ որքան շատ է գործածում բարակացուը որ-

բամբարուած մարդկանց մէջ, եթէ նրանց ապրում են փոքրաս օրի մէջ։ Կաղմնակի իրերի խառնուրդն օրի մէջ զլխաւորապէս երևում է բանաւորների արուեստագործներում, դործարաններում, հանքերում, ջրաղացներում, թղթի դործարաններում և այլն, ուր պարապմունքի ժամանակ ներշնչում են օրի հետ փոշի մեծ քանակութիւն, որպիսի պարապմունքների ազդրական հետևանքը լինում է օէ միայն շնչափողի շարունակ բորբոքումը, այլև ծանրակիրներ թոքացաւերը։ Այդ օրաձուռաւոր դործարաններում բանվորները թոքախտերի ամենադարհուրելի առիթ են տալիս, այսինքն ՏՅԹ։ Ասենք թէ վատնդաւոր պարապմունքներ պէտք է համարել աղրյաղործների, ասկերիչների, քարտաշների, բրանդի դործարանների, զլխարկների կարողների, պարպրատեղ կամ ոլնձեայ շինուածների, ներքանանների, թանկագին քարերի, ապակու, ֆարֆորի, ֆրանսիական երկանդաքարերի դործարանների, թերթերի պատրաստելու հաստատութիւն, կուլտհաստ մարդերի ու ձիու մազի դելու, ցնցոտի դործարանների և այլն պարապմունքը։ Բոլոր փոքրաշնչակ ապհանները ճնշուում են ապաջնութիւնը, ներշնչելով հանքային ու բուսական փոշին և քայլ առ քայլ ոչնչանալի հիվանդով մահանում են բարեկացնը։

Անհրաժեշտ է նշանակել, որ բարեկացնը ազդակի կախում ունի բնակիչների խառնիմբից, դրա համար է, որ քաղաքներն ու յայտնի թաղերն ունեն ևս ճնաւորապէս են։ Ի շարս թեան արժանի է օրի հոտը կամ փոփոխութիւնը, փտուած ապրածու թիւնները, ցաց, նեղ բնակարանները, արուեստագործները, ներքին հարկի անեակները, դանց թիմում են և դործարանները, զորանոցը, բանտը, ուսանելիարանը և այլն։ Մեր ասածներից յետոյ հասկանալի է, թէ ի՞նչու բարեկացուն ունի լինում է աղքատների մէջ, քան թեթ հարուստների և թեթ ի՞նչու է ձմեռը մեր կլիմայում դլխաւորապէս նպաստում թոքախտ թեան ապրածուելուն չբուսոր ժողովրդի մէջ։ Եթէ ուսեցյնները պատկանում ու շատ անդամ փլատած կերակուրները, փտա հագուստները, մարմնաւոր ու հոգեկան լարուած դրութիւնները, գեղջը, հոգը, փոդուան օրուց համար կրած ամէն բաղէի ոչն ու դոյը, այն ժամանակ ոչինչ չի լինի զարմանալու, որ չբուսոր դրութիւնը թոքախտ թեանը և նոյն խոկ մահուանը առատ հաւնձ են տալիս։

Վերջապէս դեպի բարեկացու

տրամաբանական (մեչգէս նիկոտինի՝ վերեւում) շատ նպատակաւոր է ժամանակակաւոր թիւնը, որ դիտաւորութիւնը կարող է տարածուել գլխի ½-ով։

Բարակացած բժշկուելու համար պէտք է ընդունել, որ մի կողմից աշխատանքն տրամաբանութիւնը, միւս կողմից նոր տրամաբանների առաջն առնելն և միջոցներն աշխատանքն որոնելն ժամանակ հիւանդութիւնը։ Դեռ մի բարակացած անցած հարուածներ հեռացնելու համար մինչև անգամ այս հիւանդութեան սիմպտոմը բժշկիւր հաւատալ, բժշկանութիւնը պատասխանում է մշտական խարազ շարժումներ պարապմունք արտաքին օդի մէջ, քանի շնչած ու ապրելու եղանակի ժամանակ, կուրծքի ու թեւերի մկանների փարժութիւն, կանգնած բարձր ձայնով կարդալը, յանձնել և խոր շնչառութիւնը, կուրծքը ասում ջրով լցնելը, ամառը գոմ, ձմեռը ապրելը ջրով լցնելը, անեղարար ու դիւրամարս կիրակութիւնները, ոգեղէն մարմնի կամք և հաւատքի, բայց և չէ պէտք արհամարել սպայ պրոմնակոց նիւթերի անները, շաքարը, իւղը և միւս ածխաջրերը, արմատից ուրիշ նոխաղաղուելու է ձիան ու ձիթաղարի իւղ։ Բարակացուցէն սղաս և կախած գիւղերի ջուր խմելը և եթէ առաջի հոգի և էրոցքն չեն ապրելու մի կայերի է մի փոքր էլ գարեջուր կամ թեթեւ տաքացրած կարմիր գինի գործ ածելը։ Ը պէտք է մտանել դարմանարար-լաս հոգատարը, հոգեկան անդորրութիւնը, վատանգաւոր պարապմունքներից հեռու մնալը, անիշան դարմանակոնութիւններ և այլն։ Մեկ բնակութեան տեղը չար լինի և այս կանոններից ամեն մեկը էլ խիստ կատարելիս, վերջ ի վերջ կը առացաւէր ուրախացուցիչ փարձառութիւն։

Այս առաջնորդով չէ առհանուփակվում բժշկական օգնութիւնը բարակացուցի ամենն ժամանակ։ Ընդհանրապէս հարիւրաւոր թեւանք գիշեր էլ են գործ ածվում։ Անհրաժեշտ է աշխատութիւն գտնել մարդուս արտաքին դրդումների վրա, կուրծքը պատել չար ու խոց շարով կամ արտաքին բաց ½-ի բնակից աչ ուրիշ երիտասարդ։ Գործադրվում է և ուրիշ ուրիշ քաղցող միջոցներ։ Չարը թարգած, գոլ ջրում, խրատ, գուսապէչյան։ Ամառ ջանալու ամենալու, նշանն է մեր ձեր ծանրաթեթեան ուրախանալը։

ՕՐ ՀԱՅԱՆՑԻՍ ՄԵԼՏԱՆ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

23 Հոկտեմբերի 1831 ամի

Մոսկվա.

„Русскія Вѣдомости" լրագրի 268 համարում ապուեցաւ մի յօդուած „Ծիսախաւ" վերնագրով, որը ցոյց է տալիս այն վնասները, որոնք յառաջանում են Ծխերուց առհասարակ և որի հետ ամբողջ չեմ համարում Ճանաչանել Աստուծոյ Հայաստանեայ Եկեղեցի ընթերցողներին Ռիչիով թարգմանաւոր Նիկոմինի, որ մեծ քանակութեամբ գտնւում է Ծխախոտի մէջ, յօդուածագիրը բերում է գանազան զիմանականների կարծիքներ և հետազօտութիւններ, զանք ես ուզում եմ այստեղ մի և նոյն կարգով բերել ժամանակը տալիս է հետևեալ անձնկութիւններ „Նիկոմինի" վրա ազդեցութեան վերաբերութեամբ։ Մի առողջ պարտանի մաս, ինչպէս բանաւոր, Ծխախոտի մի գործարան Մի քանի ժամանակից յետոյ նա սկսեց գանգատուել, որ զգում է անուսական թուլութիւն. ոչ ամրացնող և ոչ զրգռող դեղերը չօգնեցին նորան, այն ժամանակ բանաւորը հեռացաւ գործարանից և նորա սնուսական գործունէութիւնը վերականգնեց։ Մի ուրիշ օրինակ. մի առողջ, բաւական կազմուածք ունեցող կին մի քանի անգամ արդէն ծնել էր կանոնաւոր կերպիւ առողջ երեխաներ, յետոյ նա մտաւ ծխախոտի գործարան և այդ շրջանում գտնուած միջոցը նա երկու անգամ յղեցաւ. երկու անգամն էլ ծնունդն անցաւ յաջող, բայց երեխաները ծնուելուց յետոյ շատով վախճանեցան և երկու անգամ էլ դանուեցան „Նիկոմին" նորանց (ОКОЛОШАДНОЙ ЖЕЛЕЗОЧКА) պտուղը շրջապատող թաղանթի մէջ։ Մի և նոյն բանը պատահեց և մի ուրիշ բանւոր կնոջ հետ, որը հինգ տարուայ մէջ ծնեց երեք անգամ առաջին երեխան վախճանեցաւ ութերորդ օրը ծննդից յետոյ, երկրորդը ծնուեց մեռած, իսկ երրորդը մեռաւ մի ամիս յետոյ։ Կարորդ բանւոր կինը, որ ծառայել էր 11 տարի և ծնել էր հինգ անգամ, կորցրեց իր հինգ երեխաները ծննդից մի մի ամիս յետոյ։ Նոր ժողոված նիւթերի վրա հիմնուելով, բժիշկ Ճանմարը հաստատում է, որ ծխախոտի գործարաններում աշխատող կանանց մէջ հարիւր յղեցածների միջոց գալիս է 40 տարուայում ծնունդ (կամ 40%)։ Մեռնող երեխաների վերաբերութեամբ հարիւրից 15-ը մեռնում են ծննդից յետոյ առաջին ժամերում։ Վերջապէս, և այն աւելի նշանաւոր

է, այն երիխաները, որոնք կերակրվում են իրենց մայր կաթով, մեռնում են 10% ավելի քան նոքա, որոնք սուսածեն կոզմնակի խնամատարներու

Բժշկի Բիլրոթը նկարագրել է երկու դեպք, երբ Ամերիկան թաղեպ սիզարներ ծխելուց յառաջացել է հեռատեսան (хроническій) թունաւորումն, որև վերջացել է մահով մի դեպքում երկու հիւանդների մէջ նա նկատում էր մի և նոյն երեւոյթները տեղում են գլխի մէջ, գլխի պտոյտ գալը, մի անուսկ քնած ծանր դրութիւնը, դալուց ուժեղն ապամոռոյթիւնը, թմկանքի ուռդի գլուխ ուն, գագաղումն, տխրութիւնն, շշաղգեցութիւնն, որոնք սառոնի բարախումն Ոչ մի կասկած չը կար հիւանդութեան պատճառի մէջ, որովհետև պարզ դրուել էրան, որ երկրորդ հիւանդը սկսեց առաջներ զգալ գլխապտոյտ ծխելիս Իսկ թէ ինչ վատ ազդեցութիւն է անում ծխախոտի ծուխը մարդոյ և անասունների մարմնակազմութեան – օրգանիզմի վերայ։ այս մասին խոսում է բժիշկ Զոլենսկին. իւր առանձնակ փորձերի վերայ հիմնուած, նա հաստատում է, որ ծուխի ազդեցութեան առակ զարգանում է թունաւորումն, ծուխը ներգործում է գլխուղեղային կենտրոնական նեարդային գրութիւն, վրա (на центральную нерв. систему)

հնչեցուցիչներ և ուղիների շրջանառութեան վերայ (кровообращеніе)։ այս պատճառաւ ծխողները առանում են բազմաթեռակ ցաւեր ը. հաղ. դողդողումն ձեռքերի, անդամալուծում, սեռական ընդունակութեան թուլութիւն, հաղեկան ընդունակութիւնների դուլանալն, մշուշութեան թուլանալն և այլն և այլն

Վերմանացի բժիշկ Բէկլամ իւր Առողջապահական գրքի մէջ ուղարկել էր երկու յօդուածներ. մինը ծխախոտի յօդուածը „ծխախոտի ազդեցութիւնը երիտասարդութեան զարգացման վրա և միւսը բերդերի ծխող կանայք. վերնագրերով։ սրա երկուքն էլ գալիս են մի և նոյն սխալ հեռանկարների և ցոյց են տալիս մանրամասնապես այն ասկոյի ցաւերը, որոնց ենթարկվում են թէ երիտասարդութիւնը, թէ ծխող կանայք։

Վերջապէս յօդուածագիրը հասնում է բուշարդին, որը նորերում ի լոյս ընծայեց իւր Առողջապահական գիրքը Փարիզում հեռանալ վերնագրով Traité d'Hygiène basé sur l'Ecologie. Մեծ հաւաս ընծայելով Բուշարդի գրքին, որովհետև այստեղ ուն բան հիմնած է զարգացման և նոցա յարաբերութիւնների վրա։ յօդուածագիրը շարունակում է. Բուշարդն հաստատում է

ծխախոտը կործանիչ թույն, թեև կամաց կամաց ներգործող ծխողի առի վնասներդ շատ շատ, եւ. ծխախոտը կործանիչ ապրելակերպն ունի մարդու գործարանների վրա, գժտություն է՝ շնչառությունը, առաջացնում է ներքինների գոգդաումն, ֆիզիկական ոյժերը թուլանում են էներգիան կամքի ոյժը պակասում է, մարդը մի խոսքով ապրում է ծերանում է և նեղ գոյն դրությունը սասակ խառնակ գրությունն մէջ է լինում։ այս խառնակ գրությունը ներգործի յուրաքանչիւրում եղանակի զրգռումն, այդ ժամանակ նոքա իրենց դիմերում օգտին ամրոցներ են կանգնեցնում, արանք անհնանում են նոյնպես շատ, ինչպես սիգարի ծուխը։ Ով սասակ հոգատած է գեղի ծխելը, նա միշտ գրգռած է հատատ կամքից, նա միշտ խոցում է վարանում իւր ուղղությամբ գործը և սրա համար թուշպրոն խորհուրդ է տալիս կանանցը և երեխաներին բոլորովին հեռու մնալ ծխելուց։

Թարգմանելով այս յոդուածը, յարգոյ խմբագիրս հա գլխաւորապես 'ի նկատի ունեցել այն մեծ օգուտը, որ կարող էր բերել առ իմ հայրենակ ամեն մի ծխողի, քանի մանաւանդ ազգաբնակ փոքրիկ և մանուկներս ամենուն պետք է թիֆլիզի առաջին զիմնազիանում լինել, որ կարելի լինի տեսնել իմ ինչպես 9—10 տարեկան երեխաների բերանները գարամիջոցի ժամանակ աշխատելով խմիչքով փարատում են կամ գեղի արտաքնոցներ կամ ուրիշ մանուկ տեղեր, ոչանց ուսումնարանի փողոցներ չի կարող անցնել նոցա արտաքը և ծխում են այնպիսի ֆանատ կատաղությամբ, որ կարծես իմ առանց ծխախոտի չեն կարող մի օր գոյություն ունենալ. չեմ խոսում գեռ ես այն բարձր գասարանականների վերաբերյալ, որոնք մեծ քաջություն ու զարգացման նշան են համարում ծխելը . . . և արհամարհանքով են վերաբերվում գեղի խմելու չգ. ծխող ընկերներին։ Դարձյալ այս յոդուածը խնդրի բերեր այդ ծխելու մէջ հեռու հանդիսացածներին, որոնցից միայն օրինակ են առնում փ. քրիկ աշակերտները։ Լակ միայն կոգմից գանգատ գոյ ունենում ծառայող հոգատարս մարդիկ միջոց կունենային ազգի մանկի ծառայությունը բանից դուրս թեռնեն հեռ։

Ռ—ուսաղ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ

ԽԱԲՆ ԼՈՒՐԵՐ

Երիթեւի վերաբերեալ մի նոր հետաքրքիր լուրերը զարգանում են, այնքան աւելանում են դէպքերը մահացնելու անմեղ երեխեքին՝ և երեխան երջանիկ է, եթէ ազատվում է այդ պատահմունքներից։ Եթէ երեխան տրուեսատան պատուից չի ընդունում թունաւոր կերակուրը, խոպոպիքներն են, որ շատ անգամ տալիս են նրան միջոց թունաւորվելու, այն խոպոպիքները, որոնք բէկնից են շինած և ներկած են թունաւոր գոյներով։ Եթէ խոպոպիքներով էլ չեն թունաւորվում, գանվում է մի ուրիշ բան, որ թունաւորում է երեխին։ Թունաւորվելու մի սարսափելի միջոց, ասում է դոքտոր Կամէսոնը, դառնում են գունաւոր մատիտները, որոնցով երեխաները նկարելուս, դնում են այդ մատիտը իրենց բերանը։ Կամէրոնը նկատել է հիանալի դէպքը. մէկ երեխայ յանկարծ հիւանդանալով, սկսեց սարսափելի ցաւեր։ Ցաւերը քննելուց յետոյ, նկատեց դրա մէջ բաց կանաչ մատիտներ։ Այդ մատիտները լուծելով ամոնիակի մէջ, տարան մուք կարդալու գոյն, օրով և ապացուցուեց զղենձի ներկայութիւնը և շատ կարելի է որ խառնուած էր զարիքի (միշտակ, արսէնիկ) հետ։ Տուեցին երեխին ոսիծոդական, մանանեխ (խարդալ) և շատ ջուր որ և շարունակեցին 2 ժամ մինչև ոսիծանում կանաչ մատիտներ չէին տեսնվում։ Բոյնը ազիքներից հեռացնելու համար տաւեցին լուծողական։ Ազիքներից դուրս եկանում կոյին նմանապէս կանաչ մատիտներ և ազիքները միայն երկու օրից յետոյ մաքրուեցին։ Երեխան 40 ժամ տաքութեան մէջ էր, անհանգիստ էր, և չէր կարողանում քնել, յետոյ սկսեց հեռագիտէ առաջ ջանալ, բայց միայն 7 օրից յետոյ կարողացաւ իրեն բոլորովին առողջ զգալ։

Յայտնուեց որ երեխան կերել էր կանաչ մատիտի կարտները, որոնք պարունակում էին զրենձարսենիկ և 1. 72% զարիկոյին թթուուտ։

* * *

Մաշեին էջերում երեւում։ Մաշեկի բշարիների անդր սպի (բուրեց, սիքարիս) է կարմիրում, որոնցով մարդ չէջասում։ Զը չէջասանալու համար քարում են փոփոխակ վերձինով օրը 3—5 անգամ, ծաղիկի իւրաքանչիւր բշարիի վրայ, որ երեսի վրա է գանվում լուծած բէկին (կա-

ուլուկ), սա սկիզբում բաց գեղնագույն է երևում և մի քանի անգամ քսելուց յետոյ մթանում։ Լուծած բեղինը պահպանում է բաղադրիչների օդի և լույսի ազդեցութիւններից և թեթև տաքացման ճնշում է տանում դրանց վրայ։ Սմարան ոչնչաբերում այս միջոցը և խարհուրդ է տալիս բեղինը լուծել հնարաւոր կերպիս. պէտք է վերցնել բեղին ամենալաւ տեսակից, մանրացնել և դնել 4 ունցիա շիշի մէջ, որ կիսով չափ լցրած պէտք լինի խլորոֆորմով։ Այնքան բեղին պէտք դնել շիշի մէջ, որ բեղինը և խլորոֆորմը տեղաւորուին 2|2-ի $^{3}/_{4}$ մասում։ Շիշն այնքան պէտք ժամ տալ մինչև որ բեղինը լուծուի։

(Petersb. med w.—schr. 1881,24.)

* * *

Ժողովրդական նախապաշարմունք։ Ցաւալի է, որ մեր ժողովրդի մէջ ընդունուած տեղական հիգիենիան, պառաւ կանայք՝ բժշկութեան, իբրև գիտութեան, հասն առած չեն։ Նը-բանք այդ գիտութիւնը գործնականապէս միայն բանեցնում են, հաւատացնելով, որ իրանք գործում են երկնաւոր հրամանով, սրբերի ցանկութեամբ։ Այս պատճառով նրանց բժշկութեան գործողութիւնը շատ անգամ կատարվում է ոգեղքներով, որոնք անհրաժեշտ գիզ են հանդիսանում զանազան հիւանդութիւնների դէմ։

—

Ցորա ընկածի վրայ, որի տեղագրութեան նշանները են տեղագրելի պատկառելիութիւնը, կաղմուածքի թուլութիւնը, միջս քնելու ցանկութիւնը, առաւելն հնարաւոր ոգեղքը.

„Աղալեսա, գալալեսա,
Աղաչկերսի աստը Պիրսկոս
Եկաւ տար
Էջաւ ծով
Բանեց ձուկ
Անգանակ մարթեց
Անկրակ խորոնվեց
Անմանգոյ կերաւ
Ցորաւ ընկածի գեղն էս ելի։

Ցիշեալ ոգեղքը, ի հարկէ մարի մէջ առաւելն հնարաւոր գործողութեան հետ նմիտ հիւանդը փոքր ի բիկոյ կամ նորամանուկ է, պարիկնուած են մէջքի վրայ, մասներով սեղմուած ոտքերը, յետոյ ոտքերի տակին խրուած իրանց ձեռքերի երեսով ու ոտքերով։ Վերջի գործողութիւնը լինում է այն, որ հիւանդին երեսի վրայ են շուռ տալիս և. ոդնաշարի կաշին երկար տեղից ձգելով տալիս „Աստուած քաւութիւն տայ։

Վաղեղածին աղօթելու ժամանակ առնուելն գանակ, ասել և կամ աղուհաց, որ յետոյ շանն են դցում, և ասուելն այս աղօթքը. ձեռքին բռնած առարկան (գանակը, ասեղը կամ աղուհացը) խաչաձև ասելով բերելով.

Ցիսուս բերդ.
Քրիստոս պարիսպ.
Սա եմ պատպի մէջ.
Պարապի դուռն ս փակած
Բալանին ս Քրիստոսի ձեռաց.
Քրիստոսի դիրն ս դրկիս,
Ջնուտպարին ս Ճանապարհիցս.
Զի վանենաց սիրտը փարին
Զի կապանի լեզուն բերին
Երկիր բե—բերդ կապանցին
Մինը սուրը սասանի.
Մինը լարը խասանի

—

Այսով պատրաստ վրա. աղօթուելն այսպէս.

Լուծն լծեցի
Լուծն—կապուաւ
Նշն պատուաւ
Քառասուն մանկունք խլման.
Կոլեցի, կապեցի,
Անուտակ Ծովը գոլեցի
Լուծն ո՞նց լծեցիր,
Լուծն ո՞նց կապուաւ,
Նշն ո՞նց պատուաւ,
Քառասուն մանկունք ո՞նց խլան,
Ո՞նց կոլեցիր, ո՞նց կապեցիր,
Ընց անուտակ Ծովը գոլեցիր
—Յանուն Յիսուսի Քրիստոսի
(ասել հօրմն անգամ)

Հաւաքեց ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ—ՀԵԹՈՒՄ

* * *

Աբգար էմ Մոկոլմանի գլխոցա (միդրէն). Այս ցաւով հիւանդանում են մեծ մասամբ կանայք Միհնվէնի պրոֆէսսոր Պէքերի նոր հետազօտութիւններին համաձայն այդ ցաւն առաջանում է շատ անգամ մարմնի թառնաւորութեան ոչ պակով, որոնք դոյանում են ուղիքների մէջ (ծրծրամրաջրածին)։ Այն մարդիք, որոնք միսակերման գլխացաւ են ունենում, պէտք երեկոյեան չուտեն վքնոյնող կերակուրներ զ. ս. նոր սև հաց, եքառ, ձու, կարտոֆէլ. նոր գարեջուր և ին։ Այս տեսակ փոհրիկ պահիով աւելի սակաւ կենթարկուեն այդ ցաւին։

* * *

Սարդի և շատերի ոգրեցուելիքը տոմոտի վրա. Պրոֆէսսոր Լիվինը փորձեր արեց, ցանկանալով իմանալ սուրճի ազդեցութիւնը սատանքի մարսողութեան վրա և իր հետազոտութիւններով արդիւնքը ներկայացրեց Վարիզի կենսաբանութեան (բիոլոգիա,

Biologia) ընկերութեանը։ Լէվինի կարծիքով սուրճը ոչ թէ նպաստում է սառամքսի մարսողութեանը, այլ ընդհակառակը արգելք է առաջացնում մարսողութեան համար։ Եթէ շունը առնք 30 գրամ սուրճ խառնած 150 գրամ ջրի հետ և այդ շունը սպանենք 5 ½ ժամից յետոյ, կը տեսնենք, որ դեռ սառամքսը ապրանած է, սառամքսի լարծամաշկը անարիւն է, կաշվի արեան անօթները (vasa sanguis) նեղացած, կաւչ եկած են, ամբողջ սառամքսի մասերում նկատվում է արեան պակասութիւն։ Մենք տեսնում ենք, որ սուրճից կաւչ են գալիս, նեղանում են սառամքսի արեան անօթները և նուազում է սառամքսահիւթի (ժելատօնի սակ) արտադրութիւնը, բայց ի՞նչից է որ շատերը ճաշից յետոյ ախորժակով սուրճ են խմում։ Դաշն, սառաջ է բերում թոյլ մարսողութիւն ունեցողներում մարքի ծոյլութիւն և նուազումն մրատուր ցաւերի, այդ պատճառով էլ սուրճը դրդռելով մարդիս նեարդային կենդանները հեռացնում է թոյլութիւն այդ նշանները, որոնք դուրեկան է իւրաքանչիւրին խմելով շատ սուրճ և թէյ սառաջ է գալիս գրժուարամարսութիւն, որովհետև շարունակ սեարիւն գրգռութեան մէջ պահելով սառամքսի լարծամաշկը, վերջապէս մարսողութիւնը խանգարվում։ Ընդհակառակ շաքարը, որ շատ բժիշկներ մարսողութեան ընդդէմ են համարում, շատ է նպաստում մարսողութեանը։ Լէվինի փորձերին նայելով, շաքարով պատրաստած վիրք ուելի լաւ է մարսվում քան թէ սառանց շաքարի։ Ուրեմն սուրճի ազդեցութիւնը սառամքսի վրա նուազցնելու համար պէտք է սուրճի մէջ շատ շաքար դցել։

* * *

Երևանայ օգրուժի դատարանում Ծառայողներից մէկը (Խնկիս) 39 տարեկան, մի քանի ամիս շարունակ գործ էր ածում տատանցաւի դէմ զանազան դեղեր, որոնք բոլորովին չէին օգնում։ Նրա ներքևի ծնօտի երկու խնամատութեան սառամները չէին դուրս եկել, որ պէտք է դուրս եկած լինէին։ Խնկիսի մօտաւորապէս 21 տարեկան հասակում։ Նա ցաւ զգում էր ներքևի ծնօտի աջակողմեան խնամատութեան տատի տեղում։ Մի քանի ամիս առնջուելուց յետոյ սկսեց դուրս գալ նրա ներքևի ծնօտի աջակողմեան խնամատութեան սառամը։ Մի և նոյնը պէտք է ասել և ձախակողմեան խնամատութեան սառամի համար, որ դեռ դուրս չի եկել, այն ժամանակ նա կը ունենայ խնամատութեան բոլոր սառամները։ Այս տեսակ դէպքերը շատ հաղուագիւտ են։

* * *

Հոգեւոր գոյնը. Ֆիլիկիայի օրէնքներին համաձայն հոգեւորի գոյնը չը պէտք է մուք լինէր, այլ սպիտակ, որովհետեւ տեսա ժամանակ արեւելքի ճառագայթները չեն կարողանում շատ ազդեցնել սպիտակ շորը, իսկ ձեւեւ ժամանակ սպիտակ շորը թոյլ չէ տալիս մարմնից շատ տաքութիւն արտադրել։ Ասիական ժամանակներում այդ կանոնները հետեւում էին շատերը։ Ս. օ. մեր դարու սկզբում Լէ յիպցիում ապրող մատէմատիկոս Գաւիկոյը հագնում էր տեսա եւ ձըմեռ սպիտակ գոյնի շորեր։

Անգլիական բժշկական օրագիրը (The Lancet,) մի եւ նոյնն է առաջարկում իր երկրացիներին։ Սրա հակառակ, Նիւ—Յորկի բժշկական օրագիրն (New—york Medical Record) կարծում է որ պէտք է նախապատիւ հագուստի համար, ժողովրդից ընտրած մուք գոյնը, որովհետեւ շորի գոյնը նշանակութիւն ունի լոյս տեղ, արեւելքի ճառագայթների դէմ, այն ինչ, անլոյս տաքութեան ճառագայթների դէմ շորի գոյնը նշանակութիւն չունի։ Բացի այս, հետաքրքիր է, որ ալիւոդարձական, (ալեպիկական, տաք) երկրների անասունները չեն ծածկուած սպիտակ մազերով կամ փետուրներով այլ մեծ մասամբ մուք կամ գանազան գեղեցիկ տեսակ գոյներով քնոկան հագուստով։ Միայն հիւսիսային երկրների անասուններից շատերը, զ. օ. հիւսիսային արջերը, ձկները, ձիւնի բուն (բայցուշ) ունեն սպիտակ հագուստ։ Սրանց հակառակ կարելի է ասել, որ բէդուիններն եւ հարաւային միւս ազգերը նախապատում են սպիտակ գոյնը։ Գլխաւոր պատճառը թէ ի՞նչի չը պէտք է ընդունել սպիտակ գոյնը հագուստի համար, այն որ սպիտակ շորը շատ է կեղտոտվում օդի անմաքրութիւնից մանաւանդ մեծ քաղաքներում։

* * *

Ծաղիկ. Հ—ա դարձեալ գրում է թէ ինչքան շատ կարելի է վարակուել ծաղիկով, եւ ինչքան շատ կարելի է այդ ցաւի ապրածուլը ստանալ, անհնարին է հեռանալ վատից։ Մի գիմնակոնդէսում (մարզարան), որ եղաւ Վիեննայ ցրոյում նիսկոյ էին 80 հոգի բանաւորների զատակարգից։ Ընդերքի ժամանակ, երբ կանոյք գիմնաստներն վիրոյրին իրենց հիանալի, նկատեցին մի երիտասարդ կին, որի երեսի վրա ծաղկի բշտիկներն տրգէն սկսել էին փչել։ Ամբողջ հասարակութիւնը միասին մեռոյ մինչեւի առաւօտ, եւ գրանցից ծաղիկով հիւանդացան 22 հոգի։ Որովհետեւ այդ հիւանդութիւնն տարածուեց բոլոր

այն գիրգասանեներում, որանց անդամները պարտադրում էին մի քանի բրդի գործարաններում, այդ գործարանների տէրերը փակեցին իրենց գործարանները և կարգադրեցին, որ իրենց բոլոր բանուորները կտանց, թէ ուզամարդիկանց՝ իրենց վրա ծառայ պատուասոել տալ, և յայտնեցին, թէ սիմ որ վիրտակոն չը բերի ծաղիկը պատուասանելու մասին, նրան թոյլ չի տուի աշխատել գործարանում։ Մխաժամ սիսառհանեցին (դէպենդիկցիա) և մաքրեցին գործարանի բոլոր սենեակները կահկարասիքը և իրերը։ Այս միջոցներն այնպէս ազդեցին, որ ինչպէս ծաղիկը շուտ ապրանալ էր, այնպէս էլ շուտ վերջացաւ։ Բայց վերջին 22 հոգուց հիւանդացան էլի 11 հոգի, որանք վարակուեցին իրենց տներում և գերգասաններից դուրս միայն մէկ մարդ հիւանդացաւ ծաղիկով։ Հիւանդներից ոչ մէկը չը մեռաւ։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«Առողջապահական թերթի» 1881 թ. 1 և 2 համարներից այլ ևս չը կան խմբագրատանը, որովհետև փոստաները, կորցնելով բաժանորդներին ուղարկած համարները, ստիպել են ուղարկել մի և նոյն բաժանորդներին մի և նոյն համարներից երկրորդ և երրորդ անգամ։

—

«Առողջապահական թերթի» ամսական բաժանորդ կարող է ղրրաւոր առաջարկել խմբագրութիւնը, առողջապահութիւնան վերաբերեալ հարցեր լուծելու։ Այդ միջոցով հեռուից կարելի կը լինի տալ և յայտնի կը լինի թէ որ հարցերն են ժարմարին աւելի հարկաւոր։ Հարցերը կը տպագրուեն, որպէս զի աշխատասիրող բժիշկները ևս կարողանան պատասխաններին մասնակցել։ Հարց առաջարկողների անունները և ազգանունները չեն տպագրուիր։

—

Մեր փոստաների անկարգութիւնները լրջորեն անհանելի են։ Նամակները կորչում են, օրագրերը և ամսագրերը անհետանում են, որովհետև փոստանոցի կառավարիչները անտարբեր են դէպի իրենց պարտաւորութիւնները և դրանց ընտրագրեալներն աշխատում են նմանել իրենց մեծերին։

Վահրիվար դիս գեց, որ Օրդուբատի մասէ, Լենիսրանից, Բագուից և այլ տեղերից յայտնում են «Առողջապահական թերթի» բաժանորդ-

ները, որ «Թերթիկ» համարները չեն ստանում, այն ինչ խմբագրութիւնը ուղարկել է իւրաքանչիւր լոյս տեսած համար, այդ տեղերում գրաւոած բաժանորդներին։

Պ. Պ. կառավարիչներ փոստաներին, այդ համարները որ տեղ են։ Ոչ է ձեզ իրաւունք տաւել կորցնել կամ անհետացնել այդ համարները և զրկել բաժանորդներին այն ամսագրից, որի համար նրանք վճարել են։ Այդ սեսակ անկարգութիւնները սաստացնում են ձեր պատիւը։ «Առող Ջատագովական Թերթի խմբագրութիւնը, յայտնելով ձեզ իր տրհամարհանքը, ձեր անկարգ վարքի համար, իարհուրդ է տալիս ձեզ սովորցնել ձեր ուշադրները կարգատարհութեան, որ ձեզ համար շատ կարևոր է։

Հաւատացած կացէք պ. պ. կառավարիչներ, որ «Առող Ջատագովական Թերթիկ» խմբագրութիւնը չի կարող ներել ձեր այդ տեսակ վարքը և պատասխանատուութիւնից հրաժարուիլը, որի մասին կը յայտարարի մամուլի միջնորդութեամբ։

Առող Ջատագովական Թերթի բաժանորդներից շատերն յայտնում են խմբագրութեան թէ «Թերթիկ» նոյն իսկ համարը չեն ստացել և խնդրում են ուղարկել Առող Ջատագովական Թերթիկ. խմբագրութիւնը պատիւ ունի յայտնել իր բաժանորդներին, որ իւրաքանչիւր համար ուղարկուում տուած հասցէով, իսկ եթէ համարները փոստատներում կորչում են, խմբագրութիւնը չի կարող պատասխանատու լինել և ուղարկել մի և նոյն համարը երկրորդ անգամ, մանաւանդ որ 1881 թ. 1, 2 համարներից խմբագրատան մէջ այլ ևս չքիան։

Հ.	Հայոց Եկեղեցիներ Եկամուտ	Ցուցակներ 1882 թ.			
		գրամ.	ծնունդ	մահ	մնացորդ.
1	Ս. Պարգևս	1	3	1	+2
2	Ս. Յոհաննէս (Գոնիգ)	3	4	3	+1
3	Ս. Զօրատոր	1	6	4	+2
4	Ս. Գրիգոր - Լուսաւոր	3	10	3	+7
5	Ս. Պարսեղ Իկեղ	3	5	5	0
6	Ս. Միքայել (Դարգ)	5	1	1	0
	Ընդ. ամենը	16	29	17	+12

ՕԴԻ ԲԱՐԵԲԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ

ՅՈՒՆՎԱՐ ԱՄՍԻՆ 1882 Թ.

ԲԼՕՄԵՌԻ ՋԵՐՄԱՉԱՓՈՎ

Ամսամիջ						Հարաւ						Արեւելք					
Արեւգակի տակ			Շուքում			Արեւգակի տակ			Շուքում			Արեւգակի տակ			Շուքում		
ժամ	Տաք.		ժամ	Տաք		ժամ	Տաք.		ժամ	Տաք.		ժամ	Տաք		ժամ	Տաք	
	ամ. շատ	ամ. քիչ		ամ. շատ	ամ. քիչ		ամ. շատ	ամ. քիչ		ամ. շատ	ամ. քիչ					ամ. շատ	ամ. քիչ
8-12	+2	-14	8-12	+1	-18	12-4	+9	-3	12-4	-4	-11				4-12	-2	-17

Հրատարակեալ է Կովկասեան Սահմանների Զինուորական Գրասենեակի կողմանէ

Ծեռնարկեալ Դեկտեմբերի 31 Հարեան 1882 թուականի։ Տփղիս։

ОБЪ ИЗДАНІИ

въ 1882 году въ г. Тифлисѣ еженедѣльнаго Юридическаго журнала

ЮРИДИЧЕСКОЕ ОБОЗРѢНІЕ

(ГОДЪ ВТОРОЙ)

Журналъ, какъ и въ 1881 году будетъ выходить по четвергамъ въ размѣрѣ до 2 печатныхъ листовъ текста, кромѣ приложеній, по прежней программѣ, въ объемъ которой входятъ *статьи по всѣмъ вопросамъ*, вытекающимъ *изъ теоріи и практики права и судопроизводства, перечень, изложеніе и обсужденіе* важнѣйшихъ *распоряженій и узаконеній правительства*, краткіе *отчеты* (а въ случаяхъ важныхъ и стенографическіе) *о выдающихся судебныхъ дѣлахъ*, особенно интересныя *гражданскія рѣшенія*, случаи изъ судебной жизни и практики (отчасть) *корреспонденціи* юридическаго содержанія и *обзоръ печати, тезисы кассаціонныхъ рѣшеній*. Правительствующаго Сената и Тифлисской Судебной Палаты, *судебный указатель и проч.*

Заботясь о посильномъ выполненіи своей программы, журналъ заручился сотрудничествомъ сверхъ многихъ лицъ судебнаго вѣдомства, также и нѣкоторыхъ профессоровъ—юристовъ.

Редакція журнала Тифлисъ, Ново-Бебутовская улица д. № 6 *Администрація* (для пріема подписки, объявленій и розничной продажи) Тифлисъ, Солодаевская ул. д. № 10. *Подписная цѣна на журналъ* съ доставкою и пересылкою, на годъ 10 р. на 9 мѣс. 8 р. 20 к. на 6 мѣс. 6 р. на 3 мѣс. 3 р. 20 к. на 1 мѣс. 1 р. 20 к. Подписаться можно съ 1-го числа каждаго мѣсяца, и не далѣе конца года. *Отдѣльные нумера* по 25 к. *Объявленія*, казенныя и частныя, по таксѣ за занимаемое мѣсто. *Иногородныхъ просятъ обращаться исключительно въ Администрацію журнала.*

Издатель А. С. ФРЕНКЕЛЬ, Редакторъ Д. Н. СТЕПАНОВЪ
Присяжный Повѣренный

Գ. Յովհան Տէր Գրիգորեանցի տպարանից (Երևանում) կարելի է ստանալ իւր հետևեալ թատրոնական գրքերը.

1, **ԵՎ ՁԱՐԵՍ ԻՆՁ ԿԱՍ ԵՐԿՈՒ ՍԻՐԱՀԱՐ**, *կատակերգութիւն մէկ արարուածով, գինն է* . . . . . 35 կ.

2, **ՍՕԴԱ**, *կոմեդիա մէկ արարուածով, գինն է* . . . . 40 կ.

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ ԵՆ ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿՏԵՍՆԵՆ.

3, **ԿԱՌԱՊԱՏՃԱՌԸ ԵՍ ԵՄ**, *կոմեդիա-վոդեվիլ մէկ արարուածով, որոյ գինը լինելու է.* . . . 55 կ.

4, **ԽԼՃՈՑԻ ԹՈՒԶԸ** *ֆարս—վոդեվիլ մէկ արարուածով, որոյ գինը լինելու է* . . . . . 35 կ.

ՁԵՌԱԳՐԵՐՆԵՐ.

5, **ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐ**, *կատակերգութիւն մէկ արարուածով.*

6, **ՁՐԿԱՆԵՔԻ ՁՈՒ**, *դրամա 5. դրծ. և 6 տեսարանով, (Պատկերներ Կովկասեան հայերիս կեանքից).*

7 **ՓԵՍԱՑՈՒՆԵՐ**, *կոմեդիա—վոդեվիլ մէկ արարուածով, որը քաղուած է «ՁՐԿԱՆԵՔԻ ՁՈՒՀ» դրամայի 2 և 5 դրծողութիւններից.*

Ծանօթութիւն. Բոլոր տպագրութիւնները են և լինելու են մաքուր, գեղեցիկ և, բացի առաջինը, հատ թղթի վրայ.

Օտար քաղաքացիք պիտի վճարեն ամեն մի գրքին 10 կոպ. աւելի, ճանապարհածախքի համար. իսկ բոլորը միասին գնողները միայն 25 կոպ.

Ձեռագրները արտագրելու և ուղարկման համար հարկաւոր է առանձին վարձ. Պատկինները կարելի է ուղարկել փոստի 7 կոպեկանոց մարկանոցով.

Հասցէ. ԵՐԻՎԱՆՆ ТИПОГРАФІЯ ЭШИНА ТЕРЪ-ГРИГОРЯНЦЪ.